

Riksadvokaten

Vedr klage på forelegg til Rita Karlsen og Human Rights Service

Anmeldelsesnummer: 1427472862783/17-201

1. Innledning

Norsk Redaktørforening (NR) er en landsomfattende sammenslutning av redaktører i alle typer medier. Vi har for øyeblikket rundt 760 medlemmer. Ytringsfrihet, pressefrihet, informasjonsfrihet og redaksjonell uavhengighet er blant foreningens hovedarbeidsområder.

Vi er kjent med forelegg utferdiget til Rita Karlsen og stiftelsen Human Rights Service (HRS) i forbindelse med publisering av et bilde av det HRS har kalt «koranklosser» utenfor Oslo City. Vi er også kjent med klagen på forelegget, stilet til Riksadvokaten av advokat Eirik Vinje.

Norsk Redaktørforening slutter seg til klagen fra Rita Karlsen og Human Rights Service, og vil på det sterkeste anmode Riksadvokaten om å ta klagen til følge. Vi vil i det etterfølgende forklare hvorfor. Når det gjelder de juridiske spørsmål, viser vi til vedlagte notat fra advokat Vidar Strømme hos advokatfirmaet Schjødt, en av våre fremste medierettsjurister. Vi vil likevel komme med noen korte anførsler også til det juridiske.

2. Utgangspunkt

Gjennom Den europeiske menneskerettskonvensjonens (EMK) artikkel 10 og Grunnlovens § 100, er det slått fast et prinsipp om at enhver formidling av informasjon og meninger står enhver fritt. Det kan, ifølge EMK artikkel 10 andre ledd, bare gjøres unntak fra dette når det er «nødvendig i et demokratisk samfunn». Etter vårt syn må det være helt åpenbart at det å fotografere tilfeldige personer på et offentlig sted ikke kan komme inn under en type unntak som er «nødvendig i et demokratisk samfunn». Det er da heller ikke, som det påpekes i notatet fra advokat Strømme, noe i norsk eller europeisk rettspraksis, som tilsier unntak i dette tilfellet. Politiets forelegg virker begrunnet ut fra helt andre hensyn og motiver, hvilket vi kommer tilbake til.

3. Ikke privatliv

Det å bli fotografert på offentlig sted, i det minste så lenge man ikke er i fokus for fotograferingen, og det å få et bilde publisert hvor man inngår som et element i for eksempel et gatebilde, vil heller ikke kunne sies å utgjøre en krenkelse av noens privatliv. Dersom det var slik, ville vel det naturlige være å bøtelegge Rita Karlsen og Human Rights Service for brudd på privatlivsbestemmelsen i straffeloven (§ 276). Men det har altså ikke politiet gjort.

4. Unntak fra åndsverkloven

I stedet har man valgt å se til åndsverklovens § 45c (nå § 104) om retten til eget bilde. Selv om denne bestemmelsen er plassert i åndsverkloven, så er det dypest sett en personvernbestemmelse, hvilket også fremgår uttrykkelig av forarbeidende til gjeldende åndsverklov, hvor bestemmelsen er videreført uten endringer. I høringsrunden påpekte flere høringsinstanser, blant annet medieorganisasjonene, Advokatforeningen og Universitetet i Bergen, at det allerede omfattende unntaket for «aktuell og allmenn interesse» er for snevert, i det rettsutviklingen Den europeiske menneskerettsdomstolen (EMD) tilsier at «allmenn interesse» er tilstrekkelig. Til tross for at departementet hevdet å være «godt kjent» med EMDs praksis, valgte man å holde fast ved den gamle formuleringen. Det er imidlertid all grunn til å tro at dersom den blir utfordret, så vil kravet om «aktuell» interesse neppe stå seg.

I vår sak er det altså to unntak fra hovedregelen om samtykke etter § 45c som slår inn. I tillegg til at kravet om «aktuell og allmenn interesse» må sies å være oppfylt, så vil også unntaket i bokstav b) om at personen er «mindre viktig enn hovedinnholdet i bildet» slå inn for fullt. I dette tilfellet dreier det seg om en av mellom 10 og 15 personer som – helt tilfeldig – er kommet med på bildet. Vedkommende kan trolig bare gjenkjennes av dem som kjenner henne godt. Dette er typisk for en masse reportasjebilder som tas fra gater og torg og andre offentlige steder i Norge, uten at det utløser krav om samtykke før publisering.

5. Umulige arbeidsforhold for nyhets- og aktualitetsmedier

For å kunne fylle sin samfunnsfunksjon, både som formidlere av alminnelig informasjon, men også rollen som «vaktbikkje», er nyhets- og aktualitetsmediene avhengige av gode arbeidsvilkår. Ikke minst er det viktig at tilgangen til informasjon er god og at det ikke legges unødige hindringer i veien for at mediene kan dokumentere viktige begivenheter, enten det skjer gjennom skriftlig dokumentasjon, intervjuer med øyenvitner eller fagfolk, eller gjennom fotografering og film- og/eller lydopptak.

Dette er anerkjent av alle offentlige myndigheter, gjennom ulike og vekslende politiske regimer. I Justisdepartementets rundskriv G 56/81 av 19. februar 1981 (som delvis fortsatt er gjeldende) heter det for eksempel:

I forbindelse med ordens- og vaktjeneste ved aktuelle hendelser på offentlig sted bør journalister og fotografer fra presse, radio og TV - såfremt tjenestlige hensyn tillater det - gis anledning til å følge begivenheten så nært som mulig. Politiets bør i slike situasjoner søke å lette massemedias arbeidsvilkår. Det betyr bl. a. at selv om tjenestelige hensyn skal ivaretas først, må disse ikke i praksis bli gitt utvidende fortolkning. Tjenestlige hensyn skal ikke strekkes lenger enn det som er nødvendig i den aktuelle situasjon.

Det understrekes altså at det er *tjenstelige forhold* som kan begrunne innskrenkninger i adgangen til å dokumentere begivenhetene. Hva som i neste omgang skal *publiseres* er det mediene selv som avgjør, innenfor lovgivningens rammer.

Hver eneste dag dekker norske nyhets- og aktualitetsmedier begivenheter i det offentlige rom som det er naturlig å dokumentere gjennom foto eller filmopptak. Det kan dreie seg om:

- Ulykker
- Demonstrasjoner
- Konserter
- Politiske møter
- Gudstjenester
- Idrettsarrangementer
- Osv

I tillegg kommer all omtale av fenomener som kan ha et mer langsiktig og mindre dagsaktuelt preg, for eksempel trafikkavvikling i bysentrum, utviklingen i detaljvarehandel, forsøpling, restaurant- og uteliv, besøk på kino, teatre, museer osv.

I mange tilfeller er bilder og/eller filmopptak gjort av redaksjonens egne medarbeider, i andre tilfeller er materialet skaffet til veie av representanter for publikum. Som kjent bærer jo alle etter hvert med seg mobilt foto- og opptaksutstyr av rimelig god kvalitet. Det siste har i mange tilfeller gjort nyhetsmediene bedre i stand til å dokumentere viktige begivenheter av allmenn interesse.

Ved nær sagt alle de nevnte typer saker vil det kunne bli tatt fotografier eller bli gjort filmopptak hvor personer helt tilfeldig kommer med på bildet eller opptaket, simpelthen fordi de befinner seg på et offentlig sted. For å kunne gjøre medienes arbeidsforhold akseptable, slik at det praktisk vil være mulig å dokumentere og rapportere fra denne typen begivenheter, er det derfor tatt inn omfattende unntak i åvl § 45c (§ 104) for begivenheter av aktuell og allmenn interesse, for tilfeller hvor personen det gjelder er mindre viktig enn hovedinnholdet i bildet og hvor det er snakk om folketog i friluft, offentlige møter eller andre forhold av aktuell og allmenn interesse.

Det er ikke tatt forbehold om at personen(e) det gjelder ikke liker *sammenhengen* de blir fotografert i. En ateist kan altså ikke reservere seg mot å bli fotografert utenfor en kirke, i forbindelse med en sak som handler om gudstjenesten. En Lillestrøm-tilhenger kan ikke reservere seg mot å bli med på et bilde som viser en gruppe Vålerenga-supportere, en Høyre-velger kan ikke reservere seg mot å bli med på et bilde av en gruppe Ap-politikere vandrende gatelangs på Karl Johan, for å ta noen litt søkte eksempler. Eller, kanskje mer nærliggende: en islamkritiker kan ikke reservere seg mot at vedkommende tilfeldig blir med på et bilde fra en demonstrasjon mot publisering av Muhammed-karikaturer.

Dersom det utstedte forelegget blir stående, og dette blir akseptert som gjeldende rett i Norge, vil det nærmest umuliggjøre helt vanlig reportasjevirksomhet fra offentlige steder og aktuelle begivenheter. Nyhets- og aktualitetsmedier vil ikke kunne dokumentere viktige begivenheter eller illustrere reportasjer om dagligliv i byer og tettsteder, fordi det vil innebære for mye arbeid å identifisere og innhente samtykke fra personer som tilfeldig – og uten å være i fokus – har kommet med på et bilde. Forhold av aktuell og allmenn interesse vil ikke kunne dokumenteres, fordi tilfeldig forbigående i en tett befolket gate da vil kunne politianmelde og få bøtelagt, fotograf, redaktør og medium.

En slik rettsutvikling vil være et kraftig tilbakeskritt for informasjons- og ytringsfriheten. Nå tror ikke vi at det vil skje, fordi vi regner med at domstolene eventuelt vil sørge for å tolke reglene mer i tråd med gjeldende rett enn det politi og påtalemyndighet så langt har maktet. Før det kommer så langt ber vi om at Riksadvokaten setter foten ned og sørger for at forelegget frafalles.

6. Andre grunner til bøtelegging

Ut fra anmelderens klage på henleggelsen i 2017 kan det synes som om klagen, og gjenopptakelsen, er motivert ut fra helt andre hensyn enn de som § 45c er ment å verne. Anmelder skriver at hun opplever det som «sterkt belastende å bli avbildet på nettsiden til HRS». Videre skriver hun at «Det er nærliggende å anta at hensikten med å ha meg med på bildet er å knytte de krenkende uttrykkene «Koranklosser» og «Islamsk terroravtrykk» til bildet av en muslimsk kvinne.»

Til dette er å si at for det første så skiller ikke åvl §45c på *hvem* det er som publiserer. Det at anmelder har et anstrengt forhold til HRS er ikke noe relevant argument, og i hvert fall ikke for politiet. HRS og Rita Karlsen har akkurat samme ytringsfrihet som alle andre.

I neste setning tillegger hun HRS bestemte motiver for at hun har kommet med på bildet. Til det er det to ting å si. For det første er bildet tatt i en del av Oslo hvor det i våre dager er helt naturlig å se kvinner med skaut/hijab. For det andre er det altså ikke mulig å si om hun er *muslim* eller ikke, ut fra bildet. Poenget med dette er igjen: Dersom fotografer (profesjonelle eller amatører) som ønsker å dokumentere ulike hendelser, fenomener, gateliv eller hva det måtte være i Oslo sentrum skal måtte ta slike hensyn, så vil alminnelig reportasjevirkosomhet bli svært vanskelig.

Det kan ikke norske medier leve med.

Oslo, 2020-02-20

Med vennlig hilsen
for Norsk Redaktørforening

Arne Jensen
generalsekretær

Vedlegg

NOTAT

Til: Norsk Redaktørforening v/generalsekretær
Arne Jensen

Kopi:

Fra: Advokatfirmaet Schjødt AS v/ advokat Vidar Strømme Saksansvarlig advokat: Vidar Strømme
Strømme

Dato: 17. februar 2020

Dok.ref: 301063-511-7662671.1

BILDE PUBLISERT AV HRS – SPØRSMÅL OM ANVENDELSE AV ÅNDSVERKLOVEN § 45C

Human Rights Service (HRS) publiserte i oktober 2017 et bilde som viste inngangspartiet til Oslo City, og store betongblokker plassert foran inngangen. Formålet med slike blokker er å hindre at bilførere kjører inn i folkemasser, slik man hadde opplevd forskjellige steder i verden.

Slike angrep volder frykt, og både angrepene og mottiltak mot slike var og er naturligvis av interesse for folk flest. Slike blokker setter dessuten sitt preg på bybildet, estetisk og funksjonelt.

Det fremgår at det publiserte bildet var en del av et "fotoprojekt" hvor lesere kunne sende inn bilder som dokumenterte "*den kulturelle revolusjonen*". Ved publiseringen innhentet HRS opplysninger fra informasjonsavdelingen ved Oslo City, og noen kommentarer om det er publisert i tilknytning til bildet. Her er blant annet uttrykket "*koranklosser*" brukt.

Betongklossene og inngangspartiet er de sentrale elementene på bildet. I tillegg er det 10-15 mennesker på bildet. Det er ikke noe ved bildet, eller den øvrige konteksten, som tyder på annet enn at personene tilfeldig befinner seg på stedet. Jeg forstår at den som har inngitt anmeldelse, befinner seg på høyre side av bildet. Hun fremstår ikke som identifiserbar for undertegnede, men kan sikkert gjenkjennes av bekjente. Ansiktet hennes på fotografiet ble sladdet etter at det var kommet klager.

HRS er kjent for å være islamkritisk, og uttrykket "*koranklosser*" har muligens sammenheng med det. Saken dreier seg ikke om "hatkriminalitet", men jeg peker likevel på at ytringene (både tekst og bilder) åpenbart er lovlige i så måte. Siden saken dreier seg om ytringsfrihet, er det et poeng å slå fast det. Straffeloven § 185 og åndsverkloven verner forskjellige interesser. Det er av betydning at det fastholdes, og at det ikke skapes inntrykk av at åndsverkloven benyttes for å innskrenke adgangen til ytringer som av forskjellig grunner mislikes.

HRS' hjemmeside betegner seg ikke som en nettavis. For formålene i denne saken må HRS' ytringsfrihet likevel likestilles med det vernet som andre medier har. For rekkevidden av et slikt

vern vises til Rt-2015-1286 som gjelder en filmskapers ytringsfrihet etter EMK artikkel 10 og Grunnloven § 100, samt eksempelvis Europarådets ministerkomites rekommandasjon Rec(2001)7 om "*a new notion of media*".

Etter mitt syn følger det av en alminnelig anvendelse av § 45c, at offentliggjøringen ikke kan være straffbar. Det er ikke i strid med bestemmelsen å offentliggjøre bilder som inneholder personer, dersom "*avbildningen av personen er mindre viktig enn hovedinnholdet i bildet*", jf. unntaket i § 45c b). "*Hovedinnholdet*" i bildet er klart nok klossene, og personene virker klart "*mindre viktig*".

Dette følger av bildet selv, og også av konteksten. De aktuelle klossene må dessuten sies å være et tema av samfunnsmessig betydning, mens det ikke er noe som trekker oppmerksomheten mot personene.

Dersom man skulle være i noen tvil om at bildet ikke faller inn under § 45c, må man også se hen til beskyttelsen av ytringsfriheten etter EMK artikkel 10 og Grunnloven § 100.

Etter mitt syn må det være helt klart at det ikke er "*nødvendig i et demokratisk samfunn*" å belegge en slik publisering med straff. Dette er et kriterium for å gripe inn i ytringsfriheten etter EMK artikkel 10, og etter Grunnloven skal det foretas en tilsvarende vurdering. Det er altså ikke tilstrekkelig å forholde seg til en tradisjonell lesning av de mer firkantede kriteriene i åndsverkloven § 45c, selv om heller ikke de bør lede til at bestemmelsen anvendes.

Hvis ikke de strenge vilkårene for å gripe inn i ytringsfriheten er oppfylt, er det ikke tillatelig med forbud som har en "*chilling effect*". Om man tenker seg påtalemyndighetens rettsanvendelse som generell regel, ville det i praksis bli umulig for massemediene å vise bilder fra beferdede offentlige steder. Etter mitt syn er denne rettsanvendelsen i helt eklatant grad i strid med dagens medievirkelighet.

I det følgende peker jeg på noen øvrige rettskilder, som samlet tilsier det samme resultatet. Som man vil se er det flere eksempler på at ytringsfriheten gis forrang ved spesialbestemmelser som i utgangspunktet innebærer forbud, og det er dessuten helt avgjørende at man tar hensyn til hvilke interesser forskjellige regler skal beskytte.

Etter publiseringen av bildet ble det i 2018 vedtatt en ny åndsverklov. Her ble § 45c videreført som ny § 104. Det fremgår imidlertid av forarbeidene (Prop.104 L (2016-2017), kap 10.1) at departementet var "*godt kjent med den utvikling i praksis fra EMD som tas opp av en rekke høringsinstanser*". Den praksisen det ble pekt på var særlig den vide adgangen til å publisere bilder av allmenn interesse, og at det ikke kunne stilles krav om at avbildninger av personer skal være "*aktuelle*" i tillegg til å være av allmenn interesse. Det ble likevel angitt at disse spørsmålene ville bli nærmere vurdert som ledd i et igangsatt arbeid for å "*vurdere endringer i personvernlovgivningen*", og bestemmelsen ble "*derfor*" ikke foreslått endret. Videreføringen av den alderdommelige ordlyden i § 45c, må antas å være et forbigående forhold.

Åndsverkloven § 45c er en del av vernet av privatlivet, som også er vernet av EMK artikkel 8. I Norge er imidlertid dette vernet splittet opp i flere bestemmelser. Det er viktig å merke seg at åndsverkloven ikke i særlig grad kan ta sikte på å beskytte mot det *meningsinnholdet* som kan formidles via en avbildning, for eksempel en krenkende insinuasjon eller særlig privatsensitive opplysninger. Slike ytringer er det gitt beskyttelse mot i reglene om ærekrenkelser (skel § 3-6 a) og

privatlivets fred (strl § 267). Åndsverkloven verner den mer abstrakte "retten til eget bilde", og medfølgende assosiasjoner kan i høyden spille en perifer rolle.

Praksis fra EMD viser at det skal lite til av allmenn interesse, før det er tillatelig å publisere bilder av personer. Sentralt i denne praksisen står de mange sakene reist av prinsesse Caroline (von Hannover).

Hvis det virkelig er tale om privatsensitive opplysninger, kan publisering være forbudt som privatlivskrenkelse. Slik er det ikke her, og slike hensyn kan ikke tillegges nevneverdig vekt når man anvender åndsverkloven og ikke straffeloven § 267. Selv da kan offentliggjøring være lovlig, dersom de allmenne hensyn er sterke nok. Her er "Plata-saken" et eksempel, jf Rt-2008-489. Her ble NRK frifunnet for å vise overvåkningsbilder fra "Plata", som viste en far som kjøpte narkotika sammen med sin lille datter. Begrunnelsen var at NRK hadde tatt opp vesentlige samfunnsmessige spørsmål.

§ 45c inneholder også et unntak for de tilfellene hvor "*avbildningen har aktuell og allmenn interesse*". Dette unntaket er mer vurderingspreget enn det som er nevnt ovenfor. Det dekker særlig portrettbilder eller bilder hvor personen er helt sentral, og ikke bilder som dette. Det er dessuten særlig dette unntaket som står i et tvilsomt forhold til praksis ved EMD, jf. kommentarene ovenfor om forarbeidene til den nye loven av 2018.

Det kan likevel være av interesse å merke at det aktuelle bildet trolig ville ha "passert", *selv om* personen hadde vært så fremtredende i bildet at dette andre unntaket var avgjørende. Dette følger nokså klart av Høyesteretts avgjørelse i "Memo-saken", Rt-2009-265. Her var en ung libaneser blitt fotografert under et lovlig demonstrasjonstog. Memo brakte imidlertid bildet i en helt annen kontekst. Bildet av personen ble blåst opp, og han fremsto på forsiden som en sint innvandrer med truende ansiktsuttrykk. Da var ikke bildet av *ham* lenger hverken av allmenn betydning, eller aktuelt. Det avgjørende i saken, som gjaldt åndsverkloven § 45c, var ikke om den avbildede var krenket – men om den endrede konteksten gjorde at bildet likevel ikke kunne brukes. Høyesterett uttalte i avsnitt 39:

"Man kan nærmest si at det tilhører kjernen av pressens rolle som en «public watchdog», som EMD har understreket i en rekke saker om pressens ytringsfrihet etter EMK artikkel 10. Og i en reportasje som direkte omhandlet demonstrasjonstøget, hadde det neppe vært i strid med åndsverkloven § 45c å bruke bildet på magasinets forside. Dette er heller ikke bestridt. Spørsmålet er imidlertid om unntaksbestemmelsen i 45c kan anvendes når bildet i overkant av en måned senere ble brukt som illustrasjonsfoto i forbindelse med en generell debatt om integrering av innvandrere, og hvor karikaturstriden og demonstrasjonstøget så vidt ble berørt."

Det hypotetiske tilfellet som Høyesterett nevner er svært likt vårt tilfelle, dog slik at Høyesterett nok forutsetter at den avbildede er mer fremtredende. En slik avbildning er altså tillatelig.

Også fra andre felt har man eksempler på at ytringsfriheten har forrang fremfor forbud mot fotografering eller publisering. Et kjent eksempel er Rt-2003-593, hvor Høyesterett kom til at fotoforbudet i domstolloven § 131a ikke kunne anvendes når det aktuelle mediet kunne dokumentere forhold av tilstrekkelig allmenn interesse. Konkret gjaldt dette at TV 2 hadde filmet en av de domfelte i "Baneheia-saken" like etter domfellelsen. Filmen viste at den domfelte smilte og

tygget tyggegummi, og derfor ikke lot til å ta domfellelsen så alvorlig som forsvareren hadde hevdet.

Oppsummeringsvis er det mitt syn at avbildningen faller inn under unntaket i § 45c, om at personen er mindre viktig enn hovedinnholdet. Dette blir desto klarere når man også ser hen til vernet av ytringsfriheten etter EMK artikkel 10 og Grunnloven § 100. EMD og norske domstoler ser ved sin praksis hen til den faktisk eksisterende medievirkelighet, som ikke skal påføres en "*chilling effect*". Påtalemyndighetens rettsanvendelse i denne saken er *uforenlig* med dagens medievirkelighet.